

ECONOMIA ESPIRITUAL PER AL BON VIURE

MARCELO BARROS

Recife (Bahia), Brasil

Quan una empresa brasilera estava construint la hidroelèctrica de Tucuruí, a l'Amazònia, hi va haver entitats defensores dels indis que van intentar impedir-ne la construcció. Com que no se'n van sortir, van fer mans i mànigues perquè l'empresa pagués una indemnització justa als indis kayapó que havien perdut terres i plantacions afectades per la resclosa. Els advocats de l'empresa van respondre:

-No serveix de res indemnitzar els indis. Ells no donen cap valor als diners. Així que se'ls paga, el reparteixen entre tots els habitants del poblat, ja siguin familiars o no.

Quan va sentir això, un cap indígena va replicar: *-És just el contrari. Nosaltres donem tant de valor als diners que els distribuïm entre tots. Qui no els valora és vostè, que no els sap fer servir per a la convivència.*

L'indi volia explicar la seva concepció d'"economia espiritual". És a dir: l'economia per al "bon viure". No sabia com explicar-ho, però sí que tenia clara la relació existent entre una economia compartida i la reverència a l'esperit de vida que inspira totes les relacions humanes i la comunió dels éssers humans amb la natura.

1. Una "altra economia" és possible

La relació que alguns pobles africans (com ara el zulú) anomenen "ubuntu" és l'equilibri en les relacions socials i econòmiques de pau. Els pobles de tradició "yoruba" van traduir per "axé" l'energia d'amor que travessa les relacions humanes i el fet de saber entendre's amb tots els béns de la natura i de la vida. En altres paraules: amb l'economia. Bartolomeu Melià diu que per als "guaraní" i per a molts pobles indígenes de l'Amazònia, això s'anomenaria "economia de reciprocitat", una forma de comunió que es manifesta en els cultes del menjar, en les festes i en el repartiment de la caça i els fruits del treball.

Les tradicions religioses d'Occident han tingut dificultats per comprendre aquesta noció d'"economia espiritual", ja que, al llarg de la seva història, han confós "espiritualitat" amb "espiritualisme". Tan sols fent aquesta distinció es pot reestablir el lligam entre economia i espiritualitat, que semblava perduda. Antigament, també per a les esglésies, "economia" era un terme teològic. Els pares de l'Església Grega, com ara Gregori Nazianzè i Basili el Gran (s. IV), el van fer servir

per designar el pla diví de salvació per al món.

L'objectiu de l'economia és l'"administració de la casa comuna". És l'economia la que garanteix la verdadera "koinonia". O sigui: la participació de tothom i el dret de tothom a "ser" i a "tenir" en comú. Com que aquesta comunió és la característica de la vida cristiana, és el mateix nom de la comunitat eclesial i és el nom del seu sagrament més important, l'economia és la base de la "koinonia". Hi ha documents cristians antics que diuen: "Si tenim en comú els béns celestials (l'eucaristia), com podríem no tenir-hi els béns de la terra?". Al segle IV, Joan Crisòstom, bisbe de Constantinoble, ensenyava: "Meu i teu són paraules i prou. No ajudar els pobres és robar. Tot el que posseïm no ens pertany a nosaltres, sinó que pertany a tothom".

Com a tots els camps de la vida i l'activitat humana, l'espiritualitat necessita conferir ànima a l'economia. Sense esperit, l'economia es deixa dominar pel mercat com si fos un ídol. El mercat, que de per si no és sinó una institució humana d'intercanvi i de relació entre persones i entre grups, s'ha anat tornant absolut i s'ha anat deslligant de tota la resta. Fins a tal punt que podríem denunciar, com va fer Jesús: "El mercat va ser fet per a l'ésser humà, no pas l'ésser humà per al mercat". A les últimes dècades del segle XX, l'economia es va centrar molt més en els diners i en els títols de capital, amb formes de neoliberalisme autoritari i prepotent. A partir de 1989, amb la caiguda del socialisme real, es va reforçar la tendència a la centralització del capital i a la concentració dels oligopolis en els sectors més importants de l'economia. Tot plegat està generant més pobresa, més fam, més atur i més sofriment per a més de dos terços de la humanitat.

Encara sort que, des de diversos sectors alternatius de la societat, s'ha buscat una "altra" economia, una forma més ètica i més humana d'administrar la casa comuna que és la Terra i la vida. Moviments populars han desenvolupat formes d'"economia solidària". I hi ha grups espirituals que parlen d'"economia en comunió". Els pobles indígenes aprofundeixen en una economia a partir del "bon viure" com a objectiu comú: assolir una qualitat de vida per a tothom. Són maneres diferents i alternatives d'organitzar les relacions de mercat.

En aquestes relacions, entre els diversos actors de la transacció (capital, treball, consum i institucions), la cooperació substitueix la competició, la consideració amb la vida de tots està per sobre del lucre i de l'acumulació.

2. Una mirada teològica i espiritual

L'economia que dogmatitza el mercat amb el principi absolut ha rebut justificacions teològiques i espirituals. Teòlegs lligats a l'Imperi van arribar a fer servir textos bíblics per enaltir l'economia del mercat i l'ètica de la competència com a principis de llibertat inspirats per Déu. Encara gràcies que aquesta forma d'interpretar i viure l'espiritualitat no és acceptada per la majoria de les tradicions espirituals. Aquestes tradicions saben que aquest Déu de la competició i del lucre és un ídol que mata i divideix els éssers humans.

Frei Carlos Josaphat explica: "Sant Pau va viure en dos mons culturals: el grec i el jueu. Ell ens ensenya a distingir les religions de la idolatria. La idolatria és una amenaça universal. Al llarg de tot el Nou Testament, les epístoles a sant Pau van estigmatitzar el guany i la corrupció, l'ambició de tenir i ajuntar cada cop més (la famosa "pleonexia", denunciada per l'ètica grega i per l'espiritualitat jueva. La persona cobdiciosa, posseïda per l'interès, per la set de concentrar riqueses és el veritable idòlatra (Ef 5, 5). L'arrel de tots els mals és la cobdícia dels diners (1TM 6, 10)".

Així doncs, la idolatria és aquest sistema inic, que impedeix la comunió igualitària de les persones. Les antigues tradicions orientals ensenyen el desinterès, la renúncia als béns i la pobresa voluntària com a formes de vida més espiritual i solidària. Per a l'Íslam, l'almoina entesa com a manera de compartir i garantia de justícia, és un manament fonamental de la fe. La tradició judaico-cristiana ensenya que l'economia ha de garantir el dret dels pobres, el salari dels treballadors i la seguretat comuna (Dt 15 i 24). Els profetes van insistir en la confiança en Déu i en el repartiment entre germans com a bases d'una economia justa. En el desert, el poble hauria de rebre el manà i compartir-lo sense deixar que sobri res per a l'endemà (Ex 16). La base de la verdadera adoració de Déu és una economia de justícia i de repartició (Is 58). Tan sols a partir d'aquesta mena d'"economia ecosocial", Déu accepta les nostres ofrenes i la nostra adoració (cf. Jer 7). Jesucrist conclou: "No acumuleu trossos a la terra, on el lladre pot robar i l'arna rosega... Vosaltres no podeu servir dos senyors. O serviu Déu o els diners" (Mt. 6,19-24). Quan Jesús va deixar als seus deixebles un senyal (sagrament), també els va deixar

el sopar de l'amor, en el qual es comparteix el pa i el vi. Aquest gest de compartició radical i de comensalitat oberta és el sagrament de l'economia evangèlica que ha de ser posada en pràctica com a model d'economia espiritual per a totes les persones i grups que busquen un món nou i diferent, amb una "altra economia", de comunió.

3. Per viure una "altra economia" possible

No hi ha cap dubte que, per fer front al model hegemònic de societat i de relacions econòmiques vigents en el món, la primera condició indispensable és assumir una ètica personal i social que impregni tot el nostre ésser i les nostres relacions. Aquesta ètica de justícia i solidaritat ha de dirigir la nostra manera de ser, les nostres relacions, tant en el pla interpersonal com en el social.

Les antigues tradicions religioses tenien el "delme", fins avui dia vigent en algunes esglésies. És un principi de compartició que podem seguir, alhora que organitzem la nostra economia personal de tal manera que una quota de justícia i solidaritat sigui destinada cada mes a ajudes personals als més necessitats, o bé a projectes amb els quals ens puguem sentir compromesos.

En diferents llocs del món, grups i persones han desenvolupat el que anomenen "balança de justícia", una forma d'organització de l'economia domèstica i personal que permet a final de mes avaluar si la nostra forma de gastar està d'acord amb el que creiem i ens proposem a la vida. Aquesta nova ètica ens farà discernir que l'"ànima" dels productes i de les coses que usem i comprem, per tal que no siguin productes fabricats per nens en règim de semiesclavitud o d'indústries i marques que exploten i destrueixen la natura.

Amb la finalitat que una altra economia possible sigui vigent, hem de mirar de preservar "espais de gratuïtat" en la relació entre les persones i amb la natura. Aquests espais gratuïts i recíprocs són expressions d'amor i de respecte a la nostra vida, a la dels altres i a la de tots els éssers vius. L'"altra economia possible" és una economia que va més enllà de les operacions de comerç i es concreta en el fet d'assaborir la vida en noves relacions d'amor i convivència. Rubem Alves va arribar a dir: "L'economia pot ser la ciència dels mitjans necessaris per a la realització eròtica de les persones (...), i pot tornar possibles els nostres somnis de plaer humà i artístic. En aquest sentit, l'economia és l'art diví de recrear la vida i l'univers".